

Doc. dr. sc. Anita Pavković

Prikaz knjige

Naslov: **UVOD U ISLAMSKE FINACIJE: TEORIJA I PRAKSA**

Autori: Zamir Iqbal; Abbas Mirakhor

Izdavač: MATE i Zagrebačka škola ekonomije i managementa, 2009.

Broj stranica: 318

U posljednje vrijeme objavljena je nekolicina knjiga, priručnika i istraživanja iz područja islamskih financija i bankarstva (npr. 2009. Visser, Hans; Iqbal, Zafar, Lewis, Mervyn; Hassan, Kabir, Lewis, Mervyn i sl.), a razlozi masovnijeg izdavanja naslova ove tematike u novije vrijeme su prije svega rast značenja financiranja i financijskog poslovanja po islamskim načelima ne samo u bankarstvu već sve više i u industriji osiguranja, industriji investicijskih fondova, na tržištu kapitala i uslužnim financijskim poslovima. No usprkos brojnim stručnim i znanstvenim radovima na temu islamske ekonomije i islamskih financija još uvijek su prisutne nejasnoće u razumijevanju koncepta islamskih financija.

1. SINTETIZIRANI PRIKAZ DIJELA

Knjiga **Uvod u islamske financije: teorija i praksa** prijevod je djela izdavača John Wiley & Sons iz 2004. godine. Autori dr. Iqbal, Zamir i dr. Mirakhor, Abbas vrsni su stručnjaci iz područja islamskih financija koji su svoja iskustva stjecali u raznim svjetskim sveučilišnim ustanovama i poslovnim financijskim institucijama. Dr. Iqbal, danas zaposlen u Svjetskoj banci i dr. Mirakhor, zaposlen u Međunarodnom monetarnom fondu, uz osnovne teorijske postavke i primjere, u djelo uključuju dodatke i praktične diskusije za bolje razumijevanje predmetne tematike. Djelo prikazuje i objašnjava osnove financijskog poslovanja prema načelima islamskog šerijatskog zakona. Sadržaj djela razrađen je na 318 stranica i podijeljen je u trinaest poglavlja, uz pojmovnik, bibliografiju i indeks.

Na početku djela autori su dali opću strukturu rada, međutim ona nije postupna, slojevita i usklađena s pravilima pisanja znanstvenoistraživačkog rada. U ukupno trinaest poglavlja knjige sadržane su i neke teme koju su općenite i tek neizravno povezane s osnovnom tematikom knjige. Sustavnijim konceptom sadržaja olakšalo bi se razumijevanje

sadržaja, povećala transparentnost i konzistentnost izlaganja i posljedično kvaliteta dijela. U knjizi su također izostavljeni predgovor i pogovor čijim uključivanjem bi se dodatno povećala stručna kvaliteta knjige.

Cilj knjige je objašnjenje temeljnih načela i funkcija ekonomskog i financijskog sustava koji djeluje prema šerijatu i pravilima islama kao što su društvena pravda, jednakost, zaštita vlasničkih prava, nepovredivost ugovora, zabrana kamate ("Riba") i utjecaj pravila na ekonomsko ponašanje pojedinca, društva i države. Osnovna tema knjige je prikaz teorijskih i praktičnih znanja i iskustava autora iz područja ekonomije, financija i bankarstava kako bi se dao uvid u brzorastuću industriju islamskih financija u svijetu. Stoga autori djela nastoje čitateljima koji ne poznaju u dovoljnoj mjeri principe islama i arapski jezik, na jasan i jednostavan način objasniti osnovne pojmove islama, ekonomije i financija.

Na početku je dan pojmovnik koji sadržava šezdesetak pravnih i ekonomskih islamskih pojmova i njihova kratka objašnjenja koja mogu pomoći u početnom razumijevanju sadržaja knjige naročito čitateljima koji se prvi put susreću s predmetnom tematikom. **Uvod** knjige (27 stranica) iscrpno opisuje važnost ekonomskih institucija, pravila i ugovora, nadalje važnost čovjeka, društva, pravde i političkog poretka kao bitnih sastavnica islamske ideologije, osnove šerijata-zakona, razloge postojanja islamskih ekonomskih i financijskih institucija te kratki povijesni prikaz razvoja islamskih financija i financijskih usluga. **Drugo poglavlje** (20 stranica) opisuje islamski ekonomski sustav i njegova temeljna načela (vlasnička prava, vlasničke obveze, ugovore, povjerenje, obveze, prava i vlastite interese pojedinca, rad, bogatstvo, poticaje, podjelu rizika), konkurenciju i suradnju, ekonomsku pravdu prema islamskim načelima te ulogu države u islamskom ekonomskom sustavu. Islamski ekonomski sustav autori definiraju kao sustav temeljen na pravilima, a uspostavljen na načelima zaštite vlasničkih prava i svetosti ugovora. **Treće poglavlje** (22 stranice) sadržava posebnosti financijskog ugovaranja temeljene na spomenutim načelima koje rezultiraju zabranom kamate ("Riba") i otklanjanjem ugovornih nejasnoća uslijed nedostatnih informacija ("Gharar") čija je osnovna svrha zaštita korisnika od bilo kakvog iskorištavanja pomoću nepoštenih i nepravednih aktivnosti. Financijski instrumenti tema su **četvrtog poglavlja**, no u poglavlju su obrađeni ugovori u širem smislu pri čemu su konkretni financijski ugovori obrađeni u skromnom obujmu. Financijsko posredovanje izneseno je u **petom poglavlju** na 24 stranice i na neki način je okosnica knjige. Autori sustavno uvode čitatelja u temu preko uloge i značenja islamskog financijskog sustava, nadalje konkretno objašnjavaju pojedine izabrane bankovne i financijske poslove prema islamskim načelima, značajnu ulogu islamskih banaka i drugih islamskih financijskih posrednika: investicijske banke, investicijski fondovi, islamski prozori, islamske hipotekarne kompanije, islamski osiguravatelji ("Takaful") i "Mudarabah" kompanije (vrsta zatvorenog investicijskog fonda), te dva teorijska modela strukture islamske banke. Autori kao zaključak izvide da islamske banke u ponudi imaju opsežan skup financijskih instrumenata s različitim namjenama, rizičnošću i ročnošću koji mogu zadovoljiti različite potrebe komitenata te da današnji islamski financijski posrednici, baš kao i konvencionalni, nude široki raspon proizvoda i usluga iz područja investicijskog i poslovnog bankarstva. U poglavlju je također ukratko objašnjena i uloga tzv. "šerijatskih odbora" – specifičnih tijela odlučivanja, koji se sastoje od islamskih financijskih i pravnih eksperata koji su zaduženi za licenciranje islamskih proizvoda i druge aktivnosti. Važan su pojam, a ujedno i specifičnost islamskih financija, i islamski prozori koji predstavljaju specijalizirane jedinice unutar konvencionalnih financijskih institucija koje svojim komitentima nude proizvode usklađene sa šerijatom, a namijenjeni su bogatim pojedincima musliman-

ske populacije. Specifičnosti islamskih financijskih sustava iznesene su u **šestom poglavlju**, a na kraju poglavlja dan je prikaz slabosti i nedostataka implementacije i usklađivanja ekonomskog i financijskog sustava s islamom (primjer Pakistana, Sudana i Irana) u različitim ekonomskim, društvenim i kulturološkim okruženjima koje se u osnovi svode na nepripremljenosti pravnog sustava i neusklađenost sa šerijatom, nedostatak političke volje, manjak stručnosti i educiranosti na području ekonomije, financija i šerijatskih načela. Industrija islamskih financijskih usluga prikazana je u **sedmom poglavlju** pri čemu je razvidan snažan rast islamske financijske industrije u zadnja dva desetljeća, međutim on se prvenstveno bazira na poslovnom bankarstvu i konvencionalnim proizvodima. Izazove islamskih financijskih sustava, kao i tradicionalnih konvencionalnih financijskih sustava, predstavljaju područja investicijskog bankarstva, osiguranja, uvođenja novih sofisticiranih proizvoda poput izvedenica, strukturnih proizvoda i sl. Poglavlje se temelji na oskudnim i zastarjelim podacima o značenju i važnosti islamskih financijskih institucija. Tržište kapitala prikazano je u **osmom poglavlju** na 32 stranice. Budući da su mnogi konvencionalni instrumenti tržišta kapitala zabranjeni na islamskom tržištu kapitala, značajan razvoj u posljednje vrijeme doživjele su tzv. "Sukuk" instrumenti (sekuritizirani instrumenti u konvencionalnim financijama) temeljeni na imovini, najmovima, kratkoročnim trgovinskim potraživanjima i sl. U **devetom poglavlju** opisan je financijski inženjering koji se u osnovi svodi na opis značajki derivata i drugih izvedenih financijskih instrumenata. U **desetom poglavlju** autori objašnjavaju upravljanje rizicima islamskih financijskih institucija na 45 stranica, što ujedno predstavlja najopsežnije poglavlje knjige *Islamske financije: teorija i praksa*. Uz ostale kategorije rizika koji su ukratko izneseni izdvaja se tzv. šerijatski rizik koji podrazumijeva rizike koji proizlaze iz opsega i djelokruga djelovanja članova šerijatskih odbora na razini pojedine institucije ili ukupnog sustava. Specifičnosti regulative islamskih financijskih institucija tema je **jedanaestog poglavlja**, a korporativno upravljanje tema je **dvanaestog poglavlja** knjige. Globalizacija i izazovi za islamske financije obrađeni su u **trinaestom poglavlju** knjige, no budući da je originalna knjiga izdana 2004. godine, a promjene u financijama i bankarstvu su dinamične, sadržaj nije aktualan i široko primjenjiv. Uz trinaest dijelova knjiga sadržava i bibliografiju i kazalo. Popis korištene bibliografije je opsežan (oko stotinjak izvora) i može biti od koristi svima koji se žele dublje baviti predmetnom tematikom.

2. KRITIČKA OCJENA DIJELA

Naslov knjige upućuje na tematiku knjige, a to je upoznavanje s osnovnim načelima poslovanja islamskih financijskih institucija i tržišta u svijetu. Naslov je aktualan i jasan i kao takav u potpunosti odgovara sadržaju dijela. U osnovi naslov s podnaslovom pobliže objašnjava cjelokupan sadržaj djela te ujedno ukazuje i na opseg istraživanja.

Sadržaj djela jasno odražava **aktualnost tematike** jer veliki broj zemalja još nije u cijelosti riješilo problematiku regulacije islamskih financija. Na polju regulacije, nadzora i korporativnog upravljanja islamskim financijskim institucijama u svijetu od 2000. godine značajnu ulogu ima Odbor za islamske financijske usluge (engl. Islamic Financial Services Board). U slučaju većine zemalja EU problematika regulacija islamskih financijskih institucija je posebice zanimljiva naročito s aspekta vjerske strukture stanovništva.

Knjiga je namijenjena studentima i poslovnim praktičarima u svrhu boljeg razumijevanja načela, postupaka i pravila islamskih financija i bankarstva u kontekstu potpunijeg upoznavanja suvremenog financijskog i bankovnog poslovanja. U kontekstu korištene terminologije, stila i jezika u originalnom dijelu tako i u prijevodu nalazi se zamjerka da će se čitatelji koji ne poznaju islam i arapski jezik susrest s mnoštvom nepoznatih termina. Također se u prijevodu knjige nerijetko koriste izrazi koji nisu ispravni i uvriježeni u znanstvenoj i stručnoj financijskoj terminologiji u hrvatskom jeziku (primjerice koristi se termin posuditi umjesto pozajmiti).

Na kraju knjige nalazi se opsežan popis korištenih bibliografskih jedinica poredanih abecednim redom. Na popisu se mogu pronaći djela autora koji su od iznimne važnosti za šire područje ekonomske teorije, ali i uže područje financija i to upravljanja financijskim rizicima. Vrlo opsežan popis korištene literature omogućuje svim zainteresiranim koji se posebice zanimaju za problematiku pojedinog užeg područja financija da uđu u dublje istraživanje.

3. ZAKLJUČAK

Tržište islamskih financija intenzivno raste posljednjih godina mjereno obujmom transakcija unutar istih institucija te ulaskom novih igrača na tržište islamskih financija diljem svijeta. Obujam i vrijednost islamske industrije u svijetu rastao je i zahvaljujući inventivnosti menadžmenta islamskih financijskih institucija preko kreacije novih proizvoda, inovacije (proizvodi na bazi šerijata se promoviraju kao dio stila života) i implementacije novih proizvoda (više proizvoda za više komitenata na više tržišta). Temeljni principi islamskih financija izvedeni su od pet principa šerijata, a to su: zabrana "Ribe" (kamate), uvođenje "Al Bay" (trgovine) u sve transakcije, izbjegavanje "Gharara" (neodređenosti u ugovorima), zabrana "Maisir" (klađenje, visoki rizik ili špekulacije) i izuzimanje iz proizvodnje zabranjenih proizvoda kao što su vino, svinjetina i sl.

Ukupno islamsko bankarstvo sudjeluje na svjetskom bankarskom tržištu sa svega 5% premda je oko jedne šestine svjetske populacije muslimanske vjeroispovijesti. No prosječne stope rasta imovine islamskih banaka kreću se od 10 do 15%. Sve veće značenje obujma imovine pod šerijatskim načelima u svijetu upućuje na zaključak da svi koji su u dodiru s financijama moraju poznavati pojmove koji se odnose na poslovanje i funkcioniranje islamskih financijskih institucija budući da se u posljednje vrijeme djelokrug njihova poslovanja u smislu ponuđenih financijskih proizvoda i usluga ali o zemljopisnom području na kojem djeluju (ne samo u islamskim zemljama već i šire), širi nezaustavljivo naročito preko najznačajnijih financijskih institucija koje su međunarodno aktivne (primjer HSBC).

Islamske financijske institucije u nepuna četiri desetljeća pretvorene su od specifičnog koncepta u potpune financijske institucije namijenjene ne samo populaciji od 1,6 mlrd. muslimana već i šire. I kriza koja je još uvijek u tijeku u svijetu nameće potrebu za filozofskom analizom tradicionalnog zapadnjačkog i islamskog pristupa financijama. Islamska financijska industrija obuhvaća oko 500 islamskih institucija koje uključuju banke, financijske kompanije, investicijske banke i osiguranja ("takaful"), ali i islamske obveznice ("sovereign sukuks") iz 47 zemalja od čega su 20 vodećih igrača značajne me-

đunarodne institucije. Prema šerijatu, dva su ključna uzroka krize: postojanje drugorazrednih hipoteka u SAD-u i Europi i posljedično izdani sekuritizirani instrumenti (CDO – kolateralizirane dužničke obligacije) koji su bazirani na kamati. U slučaju zamjena uslijed kreditnog rizika neplaćanja (eng. CDS - Credit Default Swap) koje nude osiguravatelji kao osiguranje u zamjenu za premiju uslijed neplaćanja zbog svoje visoko špekulativne prirode, su također protivni islamskom načelu zabrane "Maisir". U tom slučaju, da su se slijedila načela islamskih financija, do krize ne bi niti došlo. Imovina usklađena sa šerijatom ("Sharia Compliant Assets") koja uključuje imovinu poslovnih banaka, investicijskih fondova i osiguravatelja, ima snažan rast u zadnje vrijeme (rast od 27,6% 2008. godine u odnosu na 2007. godinu) i potkraj 2008. iznosila je 500,5 mlrd. USD. Prema iznosu imovine usklađene sa šerijatom, prednjače Iran, Saudijska Arabija, Malezija, Kuvajt, Ujedinjeni Arapski Emirati, Bahrein, Katar, Velika Britanija, Turska, Pakistan. Na devetnaestom mjestu, prema veličini imovine usklađene sa šerijatom, je Švicarska s 914,1 milijuna USD, a od ostalih neazijskih zemalja, prema postojanju islamskih financijskih institucija, u financijskom se sustavu mogu izdvojiti Velika Britanija (19 institucija), SAD (14), Turska (4), Francuska (3), Australija (2) te Bosna i Hercegovina, Kanada, Kajmansko otočje, Njemačka, Rusija i Švicarska koje imaju jednu instituciju (The Banker, 2008.).

Knjiga pomaže čitateljima, bilo da su ekonomisti financijaši ili šira stručna javnost, koji nemaju izravnog doticaja s financijama u svladavanju osnovne terminologije iz područja islamskih financija. Također mnogi koncepti, primjenjivi na području islamskih financija, komplementarni su onima koji već postoje u zapadnjačkim komercijalnim financijama s osnovnim razlikama u terminologiji. Znanstveni i stručni doprinos knjige nalazi se i u činjenici što knjiga sadržava i širu ekonomsku teoriju i pravnu terminologiju koja čitateljima pruža potpuniju sliku funkcioniranja islamskog ekonomskog, pravnog i financijskog sustava. Knjiga autora dr. Iqbal, Zamir i dr. Mirakhor, Abbas zasigurno je korisno djelo koje može poslužiti i kao dodatna literatura na poslijediplomskim studijima financija i bankarstva.

Autori svoje znanje i iskustvo jasno, koncizno i logičnim slijedom pretaču u djelo uz pomoć brojnih zornih i ilustrativnih primjera iz prakse putem dodataka, tabelarnih i grafičkih prikaza i shema. Neupitan je interes znanstvene zajednice u pogledu ovoga djela, međutim postavlja se pitanje interesa šire stručne javnosti za predmetnu tematiku budući da u Hrvatskoj ne posluje niti jedna institucija islamskih financija, a u široj je regiji po jedna u Bosni i Hercegovini i Turskoj.